

Forfatter: Brandes, Georg

Titel: Holland

Citation: Brandes, Georg: "Holland", i Brandes, Georg: *Samlede Skrifter*, 1899-1910, s. 240. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brandes11tom-shoot-workid55927/facsimile.pdf> (tilgået 25. marts 2025)

Anvendt udgave: Samlede Skrifter

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

kert det mest moderne Kunstsamlingssted i Belgien, helt fuldt som det er af Malerier og Statuetter af den yngste franske Skole. Der flodes et Par Malerier af Goya, en enkelt Gervex, ellers Malerier af Impressionisternes hele Hær og en stor Skare Tegninger og Litografer, forrykte og uendeligt interessante, af *Odilon Redon*, Husets Ven.

Moderne i sin Smag, yderligtradikal i sin Politik, i høj Grad Millionær og i høj Grad Kunstner er Picard som Skribent en Mester i sit Fag. Som de øvrige belgiske Forfattere sælger han lidet af hvad han skriver. Men han vil heller ikke tjene ved sin Pen. Han forærer i Reglen sine Bøger bort. Han lader dem trykke i 250 Eksemplarer paa dejligt hollandsk Papir med Marginer saa brede som en Arm, med skønne store sorte Typer, med aandsfulde Illustrationer af Redon eller Theo van Rysselberghe — og han har en Stil, dybt personlig, gaistrende af Had til al Vedtægt.

I hans Hjem raader fransk Aand uden franske Fordomme, uden tyskfiendske Stemninger. Alle Folkeslag, alle Literaturer, alle Landes Kunst er der lige vei anskrevet. Man kender i hans Kres den danske og den norske Malerkunst saare grundigt, ikke blot Krøyer og Johansen, Werenskjold og Thaulow, men selv de yngste som Willumsen.

De franskskrivende Mænd i Belgien har det forud for de flamskskrivende, at de i det saare meget mere udviklede Sprog har et langt smidigere Stof og desuden i Bryssel besidder et aandeligt Brændpunkt. Men begge Grupper er lige tiltalende.

Dette belgiske Land, som det tættest befolkede paa Jordkloden, er samtidigt et af de rigeste. Dets Rigdom, aandelig som udvortes, slaar den Fremmede overalt i Møde. Den er des mere overraskende, fordi dette Land saa længe har været i Fremmedes Vold.

Dog det forstaaer sig, endnu mere tiltrækkende og endnu mere fængslende end Belgien er nødvendigvis det Land, som medens de sydlige Nederlande læa under, tilkæmpede sig en fuldstændig Frihed og blev Nordeuropas aandelige Fristed. Endnu mere end Belgien lokker og drager Holland.

HOLLAND

(1892)

— — —
1

Naar man sydfra første Gang nærmer sig Holland, er en vis Spænding og Nysgerrighed uundgaaelig. Hvad vil vel slaa En først og stærkest, Landskabets Fladhed, Frugtbarheden, Kanalerne eller Byernes Arkitektiur.

I Begyndelsen ser man imidlertid som bekendt i alle Lande kun Stationer, større eller mindre Banegaarde. Ensformigheden er ens overalt, Punktligheden ligeledes — undtagen i visse Udkanter af Europa. Fra først af opdager man af det nye Land kun Perron'er, Jernbanebetjente, Stationsforstandere, Dragere, og fra alle gule Mure lyser paa Skilte: *Van Houtens Cacao*.

Allerede i Belgien havde Van Houtens Cacao spillet en stor Rolle. Hvor man gik, hvor man stod: Van Houtens Cacao. Men i Holland blev det rent til en Besathed. Som den rejsende Britte efter Goethe's Fortælling i *Romerske Elegier* overalt, fra Paris til Livorno, fra Livorno til Neapel forfulgtes af Folkesangen om Malborough, saaledes forfølges den Rejsende i vore Dage af Reklamen. Paa alle Stationer med røde, blaa eller gule Bogstaver, paa sort, paa gul, paa himmelblaa Grund: *Van Houtens Cacao, best goodkoepest in gebruik*. Landskaber — man ser dem næsten ikke, saa hurtigt farer Toget, og skimter man et Øjeblik Noget, saa er det en Pæl med en Indskrift *Van H . . .* eller en Plakat, hvorpaa anes Slutningsstavelsen *bruik*. Man holder ved en By; man ser ud over Roosendaal eller Dordrecht,

Intet, lyse Mure med *best goodkoopst* i Kæmpebogstaver, og fra alle Dampsporvogne, alle Gadehjørner lyser samme Formel. Man faar det Indtryk, at man er kommen til Cacaolandet, fornemmer formelig Chokoladesmag i Munden, formaar ikke at ryste den kedelige Remse ud af Hjernen, kommer ud af Stenning, og maa saa endda til sin Ærgreise erfare, at Blookers Cacao er mangefold bedre.

Dog nogle Øjeblikke idetmindste er der paa Rejsen fra Bryssel til Amsterdam, hvor man glemmer det stygge Torveskrigeri og studser og henrives. Det er, naar Toget højt oppe i Luften glider over og forbi den store, smukke Havnestad Rotterdam. Toget løber i lige Linje med Tagene paa den mægtige Børsplads. Man ser ned i en meget stor By med kønne, velbyggede Gavlhuse, ser ind ad enkelte højiliggende Vinduer til Hollændere og Hollænderinder ved deres Gerning, faar i Fugle-fjernsyn et Indtryk af Stadens kraftigt pulserende Liv, Bevægelsen ved Havnen, Hundreder af Skibe langt borte — og lige nedenunder: det store Grønttorv, som man tænker sig et Torv paa Christian IV's Tid, indfattet af høje Huse, og midt i Vrimmelen og Gemysen en Broncestatue af en smuk, lærd Mand, der blader i en Bog, og i hvem man straks aner *Erasmus*. Det er ogsaa virkelig ham, som staar der, ensom i denne stimmende Skare, ham, den kloge Lærde, der skrev Satiren *Daarskabens Pris*, som nu foreligger paany i en saa nydelig fransk Udgave med Tegninger af Haas Holbein.

Et Øjeblik efter er Synet forsvundet, Landskabet breder sig fladt og frodigt med Vindmøller allevegne, langs Synskresen og lige for Øjet. Saa med Et en Fornemmelse, som skulde man kvæles. Ved en Uagtsomhed er man kommen i Røgkupé, og i den har efterhaanden samlet sig syv tykke Hollændere, der som ægte Hollændere ikke føler sig menneskeværdigt tilmode, medmindre de forpuster Luften om sig med Røgtobak. De røger, uafbrudt, samvittighedsfuldt som opfyldte de en Pligt. En af dem er bange for Træk, og det manglede blot; de lukker Vinduerne, og medens en anden gør sig elskværdig og begynder at forklare Ea Holland og den hollandske Karakter, bliver Luften efterhaanden mere og mere uigennemsigtig, undaandelig, stinkende, umulig, til man i fortvivlet Lune strækker alle fire fra sig og kun har én Tanke: Amsterdam.

Endelig er man der, og hurtigt i Vogn til Hotellet, der er

fortræffeligt beliggende midt paa *Kalverstraat*, Byens Østergade. Man træder ud paa Hotellets Altan. Hvilket overraskende Skue! Ad den smalle, asfaltbelagte Gade bevæger sig i stærk Belysning af elektriske Blys og Gasflammer to tætte Menneskestrømme i en Art Corso hinanden forbi. Paa begge Sider hæver Husene sig, ganske smalle med tre eller undertiden kun to Fag ud imod Gaden, Huse af sorte og røde Mursten med spidse Gavle, fra hvilke en Bjælke rager ud. Ved Hjælp af et Tov, som derfra hænger ned, hejses alle Sager op i Etagerne fra Gaden.

Lige overfor Hotel Adrian ligger et Hus, der synes en sand elektrisk Lyskilde. Stue-Etagen ser ud som Forstuen til et Panorama; i lille Format fremstiller den brede Vindueskarm et fremmed Landskab. Jeg gaar ned paa Gaden og tager det i Øjesyn. Igennem en tropisk Egn, amerikansk eller asiatisk, løber en mægtig Flod; paa den sejler et nydeligt udført Dampskib ind imellem store Plantager af Cacaotræer. Jeg hæver Øjet og læser i Bronzebogstaver tværs over Ruden:

Van Houtens Cacao best goodkoopst in gebruik.

II

Naar jeg tænker paa Amsterdam eller paa en af de andre gamle hollandske Byer, saa ser jeg først for mit Øje en *Gracht*, det vil sige en Gade, hvis Midte dannes af en bred Kanal og hvis rummelige Fortove paa begge Sider har en Række høje, frodige Elmetræer med mægtige Kroner, i hvis Skygge man under Sommersolen gaar køligt. Ingensteds ellers i Europa ser man saadanne Gader. I Venedig fattes Træerne; i Berlin og Paris, hvor der hyppigt findes Træer, fattes Kanalerne; men denne Blanding af Kørevej og Vandvej, af Spaseregang og Sejlads, af Landlighed og Stadliv og Flodliv er enestaaende hollandsk, hyggelig og malerisk paa en Gang. Og saa har det Alt et henrivende, umoderne Præg, umoderne uden at være forfaldent eller ubekvent eller gammelt, kun gammeldags ærværdigt og dog ganske praktisk.

Amsterdam er som bekendt en By, der er bygget mod Naturen, og det i endnu højere Grad end Venedig og Petersborg,

opført som man byggede i den forhistoriske Tid, i Pælebygningernes Dage. Den er bygget af et nordisk Skipperfolk med Skønhedssans; af det eneste germanske Folk, der har lagt malerisk Sans og kunstnerisk Oprindelighed for Dagen lige fra det vaagoede som Folk.

Det er kun for Modsætningens Skyld, man kommer til at mindes den anden i Havet byggede By, Patricier- og Palædsbyen Venedig. Dette er en folkelig Borgerby; den har trods sin graalige Himmel, sin Slud og sine fattige brændte Mursten virkeliggjort et ejendommeligt Ideal, og den har i Modsætning til Venedig formaaet at bevare sin Handel og sin Rigdom.

Hvilke Rigdomme i dette gamle Holland, hvilke Værdier i dets Kroge og Hjørner rundt omkring! Jeg var indbudt hos en af Byens store Bankier'er. Han beboede et smukt men fordringsløst Hus med Veranda ud imod en lille Have i *Heeren-gracht*. Han var den rette Type paa disse mellemlandske, baroniserede Millionærer, der er ens i Paris, Warszawa, Petersborg og Amsterdam, rolig, klog, velvillig, alvidende. Han kendte f. Eks. Handelsforholdene og de ledende Personligheder i Kjøbenhavn ud og ind. Gør De Forretninger med Rothschild'erne, spurgte jeg, — har gjort, svarte han, nu gør jeg i Reglen kun Forretninger med Regeringer. — Jeg gengav ham mit Indtryk af Hollands Rigdomme. Ja, sagde han, det er utroligt, hvad for Rigdom der findes gemt rundt omkring hertillands. Man mærker det ved enhver Lejlighed, hvor der stilles Krav til den. —

Som en Verden for sig ligger i et Hjørne af denne nordiske By Jødekvarteret, beboet af mere end 30,000 Mennesker; ejendommeligt derved, at man her ser en jødisk Befolkning i alle Bestillinger: Sælgekonerne paa Gaden, Grøntkonerne paa Torvet, Slagtersvende og Gaardskarle saavel som Købmænd og Butiksfolk, alle er Jøder. Med sit støjende Gadeliv ved Sommertid minder denne Del af Byen om den gamle Ghetto i Rom, der dog er faatallig og betydningsløs i Sammenligning.

Her fødtes i 1845 *Sarah Bernhardt*. Der findes endnu Mange i Amsterdam, som har kendt hende og hendes Forældre; den franske Adelsmand med Forfædre op til Korstogene, der skulde være hendes Fader, bør efter al Sandsynlighed henvises til Sagnets Egne.

Her levede i sin tidlige Ungdom *Baruch Spinoza*.

Her i Kvarterets yderste Rand i *Jodenbrêestraat* boede endelig

fra 1640—1663 den Mand, der er Nederlandenes største Navn i Kunsten, som Spinoza er deres største Navn i Filosofien, *Rembrandt van Rhijn*. Her har han daglig havt Modellerne til den overraskende Mængde af jødiske Aasyn i hans Malerier og Raderinger for Øje.

Paa dette snevre Rum mødes da disse to umaadelige Navne Spinoza og Rembrandt, den Mand, der frigjorde den menneskelige Tanke, idet han frelste den ud af Middelalderlighed, og den Mand, der genfødte Malerkunsten eller rettere skabte den fra nyt af paa nordisk Grund.

Spinoza — man føler en vis Varme i Brystet, saa tit man tænker paa ham og føler med ham. Den, der som ung har læst ham, hans Tanke har faaet en Ildaa, som har lutret og fænget. Spinoza er Tankens Helgen som Shelley er Poesiens. Holland, der havde givet Cartesius Ly og der under Spinozas egne Stammeføllers vanvittige Troesiver undte ham et Fristed, fortjener som Frihedens gamle, trodsigstolte Fædreland i Norden den Glans, der nu omstraaler det fra dette Navn.

Og dog kostede det i vore Dage Kampe, da det gjaldt om at faa rejst Spinozas Statue paa *Paviljoengracht* i Haag.

Min første Gang i Haag var til Hollands største levende Maler, min anden til Hollands største Døde, Spinozas Billedstøtte i Spinozas Gade. Jeg fandt den en graalig Julimorgenstund, denne afsides Gade med sin smalle Kanal og sine Træer, og der saa fjernt fra Stadens Færdsel paa en rød Granitsokkel den siddende Bronceskikkelse, beskeden, i næsten kun naturlig Stærkelse — et Værk af Fleksamer. Et Mesterværk er den ikke, men et alvorligt, betydningsfuldt Kunstværk. Ja, saadan har han set ud, saa tænksom og grublende, saa ophøjet af Aasyn, saa skødesløs i Holdning, han, den simpleste Tænkter og den dybeste.

Og jeg tænkte paa hans Livsgerning, paa Originaludgaven af hans *Efterladte Værker* i dees Pragtbind hjemme i min Boghylde og paa det udslettelige Indtryk, jeg ved første Læsning modtog af denne Bog. *Ethica* stod for mig og af dette Værk igen tredje Del, Forklaringen af de menneskelige Lidenskaber, der røber en saa mærkværdig Indsigt i Sjælelivet og nu og da aabner et Indblik i Tænkerens personlige Liv. Han maa selv have lidt under Skinsyge i sin Kærlighed for at kunne beskrive den med saa stærke og nøgne Ord. Dog tidligt har hans Tankeliv

trængt hans Følelsesliv tilbage, og han har levet fuldt forsonet med Tilværelsen, baaret af sin filosofiske Guds-Idé, aldrig overvundet af Jordelivets Sorger, upaavirket af Bandlysning og Had, uendeligt faalmodig overfor enfoldige Læringer, der ikke forstod ham og som i Stedet for at stræbe efter Forstaaelse stræbte at omvende ham til deres Mirakeltro.

Hvor hint Hus staaer, det to-Etages, smalle, faa Skridt fra Statuen, dér har han levet oppe i Stuen under Taget. Derfra har han daglig gaaet ud langs den stille Kanal i denne afsides Bydel, og herfra har man baaret ham ud med Fødderne foran, for at bringe ham til *de nieuwe kerk* ved Spui i from Uskyld og Uvidenhed, som havde han været en Troende og en Kristen.

Den Tid vil maaske komme, hvor de, der i Spinoza ser deres aandelige Stamfader, den første Opdager eller Aner af det Grundsyn og de Sandheder, der er det moderne Aandslivs og den moderne Videnskabs, vil blive talrige, talrige som nutildags de, hvem hans Aand er fremmed. Da, engang i fjerne Aarhundreder, vil disse Steder, hvor han i Holland har levet, og dette, hvor han døde, blive de frie Aanders Mekka.

Er nu Spinoza det stærkeste Aandens Lysglimt, som straaede ud fra dette Holland, der trods sin Lidenhed ene hævdede Frihed mod det spanske Verdensherredømmes Troestvang og rædseifulde Tyranni, saa er Rembrandt det stærkeste Kunstens Lysglimt, som flammede fra denne Frihedens Arne. Rembrandt er den højeste kunstneriske Personliggørelse af de nordlige Netherlandes Aand, som Rubens af de sydlige Netherlandes Væsen. Men Rubens's Kunst er ikke i samme Grad som Rembrandts hjemmefødt og personlig. Hele Italien stikker i den store Flamlænders Kunst; her spores Michelangelo, her Tizian, her Veronese; her er romansk Komposition til flamske Farver, eller rettere: her er den storladne Blanding af Romansk og Germansk — det Romanske oversat til det Drejere; det Germanske opblandet med det stilistisk Arrangerede — som udgør selve Syd-Netherlandenes Væsen.

Træder man i Amsterdams Rijksmuseum ind i den store Midtersal, hvor man har Bartholomæus van der Helst til højre, Frans Hals til venstre, saa staaer man lige for Rembrandts *Natte-vagt* (der burde hedde *Dagvagt*), et *Doelenstück* (Skyttegilde) som de andre, for saa vidt opfattet i Tidens Aand, men udført som aldrig et *Doelenstück* før i Verden var malet.

Selv om man har set Rembrandt rundt om paa Europas Gallerier, forstaar man ham først tilfulde her blandt hans bedste Samtidige.

Hvilken Geniets Magt denne! Rembrandt har gjort Kap-tajn Frans Banning Cocq, Løjtnant Willem van Ruitenberg og alle disse andre ubetydelige Mennesker, der var glemte ti Aar efter deres Død, udødelige saa længe vor Kultur er til. I visse Maader ses det paa Rembrandt, at han allerede tilhører en For-faldstid, eller rettere: der er ved ham som ved Correggio, ja allerede ved Michelangelo Noget, der varsler om, at den svim-lende Højde nu er naaet, fra hvilken Forfaldet begynder. Men som jeg sad og optog dette Billede i mit Sind, sagde det indeni mig: Han er ubetinget, afgørende Geni, fordi han har fundet noget Nyt, der altid har været og dog aldrig før ham var blevet set eller geugivet med denne *Bevidsthed*: Lysets Trolddom. Man kan ikke se paa de andre Billeder i Salen — og der er Mester værker iblandt dem — efter Skuet af hans Maleri. Dette er en Evne som, skønt plejet og udviklet, bryder frem med en Natur-magts Oprindelighed og Styrke dybt inde fra det Inderste i et Menneske, der var den ypperste *Seer* i sit Folk. Og han stam-mer fra sit Folk, saa særegen han er. Pieter Lastmans lille Maleri i Haarlem, *Flugten til Ægypten*, er allerede Rembrandt i Spiren, rigtignok kun i Spiren.

Ingen store Følelser gengives i *Nattevagten*, overhovedet ingen Følelser, og der er ingen Skønhed i Hoveder eller Fi-gurer; men det er som var man Vidne til Opdagelsen af Lysets Poesi.

I Virkeligheden har Rembrandt opfundet Malerkunsten; han er *Maleren* for alle Malere. Han har opfundet den som Pascal opfandt Kristendommen. Rembrandt er Michelangelos Modpol. Den vældige Italiener giver det underfulde Omrids, ved hans storiadne Geni besjælet af høj, mørk Lidenskab; han er ogsaa i Malerkunsten Plastiker. Rembrandt har vel malt Portræter i største Stil, virkningsfulde uden Effekter, og han har efterladt uvurderlige Tegninger; men ejendommeligst er han som Lys- og Farvestraalens Ypperstepræst, og det er i Kraft af dette sit sjælelige og maleriske Anlæg, at han er bleven Nødens og Elen-dighedens og den kristelige Medfølelses Forstaaer og Skildrer.

Ingen har som han gengivet det Bundløse i Mulmets Mørke, Ingen som han Skyggernes Tungesind, Ingen som han det Vold-

somme i Lysets Indbryden og dets trolddomsagtige Spil paa de mest dagligdags Genstande, som det halvt rykker ind i sin forklarede Verden; Ingen derfor som han det Menneskeliv, der lever og kryder om i Skyggen. Man tænke paa Hundredegylden-Biadel. Hvad her er samlet paa Billedets højre Side, det er den navnløse fattige Befolknings Syge og Lidende, Værkbrudne og Læmme og Blinde, Nedbrudte og Ængstelige, der kun har bevaret et Haab. Og midt iblandt dem staar som en Straale fra Lysets Verden, i en Straale fra Lysets Verden, Kristus, Trøsten i Menneskeskikkelse, den evige Medlidenhed, tungsindig som de Elendige, mere tungsindig end de.

Den italienske Kunst er en kirkelig og en adelig Kunst. Under Form af at give fromt (eller som i Venedig) fædrelandsindet Maleri fremstiller den de fejreste Træer i Menneskeskoven — en Præste-, Fyrste- og Patricierverden. Den hollandske Kunst er borgerlig og republikansk. Den er den stærke, frigjorte, livsglåde Borgerstands Tronbestigelse. Overalt i den Borgersamfund, Borgerforstanderskaber, Lavsformænd, Hospitalsbestyrere, Skytte-lav, portrætterede for Eftertiden. Hertil kommer i Folkelivsmaleriet Smaaborgere og Bønder, fremstillede i deres Tilfredshed med Tilværelsen. Men hos Rembrandt er desuden Almuen kommet til, ikke i prosaisk Gengivelse eller munter Komik, men opfattet med Hjertets Dellagelse som levende sit stille Planteliv i Skyggen og forløst af Lyset. Der er et svagt socialistisk Element i Rembrandts Kunst.

III

Jeg sad og drømte derom, da en hollandsk, ivrig socialistisk Forfatter søgte mig i Hotellet. Han fortjente sit Brød som Embedsmand ved et Livsforsikrings-Selskab, men var med hele sin Interesse Medarbejder ved det unge Hollands Tidsskrift *De nieuwe Gids*, hvis øvrige ledende Mænd jeg snart skulde blive bekendt med. Socialisterne er under Domela Nuiwenhuis's Ledelse i Holland som allevegne en opadstræbende Magt. Hr. van der G. gjorde et fortræffeligt Indtryk; hans Blik for den nuværende Samfundsordens Mangler lod ikke noget tilbage at ønske i Retning af Skarphed; han havde en gennem Selvtænkning indvunden Overbevisning, og det er i Reglen underholdende at tale med

overbeviste Mænd, der ikke ved Arv eller Smitte er naaede til deres Tro. Denne unge Mand var som alle Fremtidsmusikere fremfor Alt overtødet om sin fuldkomne Ædruelighed i Opfattelsen af det Tilkommende. Han havde ordnet det saaledes, at vi, naar den nye Statsskik havde sejret, kunde nøjes med fire Timers dagligt Arbejde og iøvrigt sysselsætte og udvikle os frit. Det var urigtigt at opfatte Socialismen som Tvangs- og Embeds-Herredømme. Den vilde netop sikre den personlige Frihed som denne aldrig var bleven sikret før . . . Hvorledes dette i det Enkelte skulde gaa til, var og blev det vanskeligt at forestille sig. Den unge Socialist gav sig hefter ikke ud for at kunne raade Fremtidens Runer, mente blot i Almindelighed at vide, hvilken Vej der førte til Maalet.

Vi gik sammen gennem Byen. Han viste mig Havnen med *Schretjers-Toren*, saa kaldet, fordi Skibene, der sejlede over Verdenshavet, i gamle Dage gik ud derfra, og Kvinder og Børn altsaa ved Afskeden plejede at græde der. Vi smagte i Wijnand-Focking's navnkundige gamle Udsalg paa den fortræffelige hollandske Genever. Vi læste Plakaterne i de store Butikers Vinduer. En af dem lød: Tro, at der vil komme en Tid, da Politikere er aabne, redelige Mænd. Tro, at der vil komme den Tid, da Kvinderne ophører med alt daarligt Koketteri og ene tænker paa deres Mænd og deres Hus. Tro, at der vil komme den Tid, da Staterne har afvæbnet og Krigen betragtes som et umuligt Barbari. Men tro aldrig, at der vil komme nogen Tid, hvor den Mand, som har vasket sig med den her og her alene forhandlede Mønster-Sæbe, faar Skænd af sin Kone, fordi hans Hænder ikke lugter godt!

Den Menneskesværn, som ved Sommertid ses i Gaderne, er uden Elegance. Den fornemme Verden er borte; hvad man dagligt har for Øje, det er den lavere Middelstands Kvinder og Mænd. Denne Klasse er uden Anstændighed og Holdning, omtrent som den tilsvarende Klasse i Schweiz. Og disse Kvinder af Folket i Byerne! Man mindes ved Skuet Helnes Ord om Fru de Stæi: Havde Helena set saaledes ud, var den trojanske Krig ikke bleven ført. De er smaa, runde, maadeligt skabte, uden Spor af Skønhed eller Ynde, og de iblandt dem, der vandrer op og ned ad Gaderne for at gøre Bekendtskaber, er i al deres Utækkelighed mere foretagsomme og paatrængende end man ellers ser det i store Byer.

Naturligvis finder de Indfødte selv deres Kvinder smukke. For den rette hollandske Fædrelandsven er Kvinderne i Holland de smukkeste i Verden ligesom det hollandske Sprog det mest velklingende og majestætiske. En hollandsk Maler, der ledsagede mig paa en Tur langs Kysten og gjorde mig opmærksom saavel paa Fiskernes og Fiskerpigernes Type som paa de smukke Mænd og Kvinder af velhavende hollandske Familier, der laa ved Badestederne, sagde saaledes: «Ja, vore Kvinder er dejlige. Ser De: Venus fra Milo, det er egenlig den typiske Hollænderinde. For nogle Aar siden — men tal ikke til min Kone derom! — havde jeg en Model og Veninde, der var skabt ganske som Venus fra Milo. Og se Dem om, De møder Typen allevegne: Lav Pande, lille lige Næse, bred Midje og — *niet veel intelligent*. De ser, ganske samme Karaktermærker som hos den gamle Venus. Heller ikke i hendes Ansigtstræk er der jo ret megen Intelligens.

Det vil ikke let være den Fremmede muligt at se med saa henrykte Øjne. Han vil nu og da studse ved en paafaldende Dragt, saaledes ved Kvindernes fra Friesland, der under en Kappe bærer en gylden Plade om Hovedet, eller Kvindernes fra Zeeland, der ved Ørerne bærer Spiraler af samme Metal; men han vil sjældent vende sig efter et smukt Ansigt. Kun i Rotterdam var adskillige blandt Kvinderne af Folket meget skønne, store og prægtigt formede, men de svarede mere til Begrebet om den flamske Type end til hvad den Fremmede ellers har Anledning til at se af hollandsk Art.

Som enhver ret Hollænder nu er stolt af Kvinderne i hans Land, saaledes ogsaa af Sproget, hvis Klang han ikke bliver træt af at prise; Flamsk gælder for ham kun som en mindre vellydende Afart deraf. Det hollandske Sprog, der klinger som Engelsk med en rigelig Tilsætning af Hebraisk, lyder i den Fremmedes Øren i Almindelighed ikke smukt. Nu og da, hvor det for meget ligner Tysk, klinger det for os i højtidelig Stil saare komisk. Saaledes var der paa Teatret i Amsterdam en Selvmorder, som idet han tømte Giftflasken, tre Gange i Træk udraabte: *Goeden nacht!* (hvad i nordiske Øren klinger som *Chruten*) — Sandt er det iøvrigt, at Klangens i Vers og i højtidelig Tale har noget vist Majestætisk.

Med Dansk har det hollandske Sprog ikke faa Berøringspunkter. Mangfoldige Ord (som *Afdeeling* og lignende) skrives næsten som paa Dansk, og vi har i ældre Tid faaet talrige Ord,

især Sømandsudtryk fra Hollænderne, saaledes *Schoutbynacht* eller et Ord som *Orlog* (den lovløse) Krigstilstand. Det er ret ærgerligt for en Dansk at maatte sige det; men det er sikkert nok, at vor Sprog gennemgaaende klinger afskyeligt i Hollændernes Øren. De finder det, omirent som Svenskerne, mat og karakterløst. Des mere og behageligere overrasker det, at Kendskab til dansk Sprog og Literatur er mærkelig hyppigt forekommende. I hver By finder man Nogle, som kan Dansk. Det er især Damene, som er videbegærlige og letnemme nok til at lære sig Sproget, ikke for at bruge det praktisk, men for at læse Literaturen i Original. Man sammenligne Dovenskabstilstanden og Interessesløsheden her i Danmark. Hvor vilde Hollænderen, som rejste Danmark rundt, træffe paa en Dame, der læste de hollandske Forfattere for sin Fornøjelse, endsiges paa Snese af unge Mænd og Kvinder, der var hjemme i hans Sprog, som den Danske træffer det i Holland! Man har i Nederlandene i den senere Tid oversat Adskilligt fra de skandinaviske Tungemaal; de bekendteste nordiske Digteres og Skribenters Navne er trængte igennem. Rigtignok har Oversætteren ikke altid det nordiske Sprog tilstrækkeligt i sin Magt. Saaledes er Ernst Ahlgrens Roman *Modern* bleven oversat med Titten *Moderne*. Man havde lagt Trykket paa sidste Stavelse.

De sprog- og literaturelskende Mænd, jeg i Amsterdam lærte at kende, hørte alle til den ældre Retning, hvis Organ er van Hall's meget udbredte Tidsskrift *De Gids*. De saa med Vrede og Fordom paa den unge, opadstræbende Slægt, beskyldte den for at dvæle ved det Usømmelige og Smudsige i sine Noveller og Romaner, og for at hylde materialistiske Anskuelse i Afhandlinger af filosofisk eller social Natur. Deres Tanker drejede sig overvejende om Hævdelsen af Menneskets Ansvarlighed, om de sædelige Idealer opfattede i Kant'sk Forstand.

Af Henrik Ibsen, som sysselsatte dem meget, fordi han brugtes af de Yngre til at drille og ærgre dem med, kendte de kun *Gengangere*, som havde oprørt dem til det yderste, fordi Forfatteren som ægte Materialist (!) i dette Drama fraskrev Mennesket i dets Egenskab af Efterkommer ethvert Ansvar for dets Handlinger. Forgæves stræbte jeg at foreslaa den lige saa gyldige Synsmaade for Stykket, at Mennesket som Ophav til Afkom havde et dobbelt Ansvar for sin Livsførelse. Ibsen var bleven

disse Gamle et Skræmsel. Ja i den fredelige Universitetsby Leiden sagde en elskværdig og fintdannet Professor i Literaturhistorie, blot jeg i en Samtale nævnede Ibsens Navn: »Aa, tal ikke om ham! Ibsen — det er Fjæden».

Det forstaaer sig, at Ibsen til Gengæld havde den yngre Slægts Velvilje, og i hans Følge, som tidligere i H. C. Andersens, er en hel Del nordiske Bøger i Oversættelse trængte ind i Landet. Alligevel faar man det her som andensteds at føle, hvor smaa og upaaagtede de nordiske Riger er i Europa og hvor ringe Interessen for de to nordiske Sprog. I den store Læseklub *Het Leesmuseum* i Amsterdam fandtes Blade og Tidsskrifter fra alle Jordens Lande, ikke blot en Masse europæiske, men selv asiatiske og afrikanske, dog ikke ét dansk, norsk eller svensk. Saaledes var (eller er) det ogsaa paa Journal-Læsesalen i det kongelige Bibliotek i Berlin. Der fandtes for faa Aar siden intet Tidsskrift i noget skandinavisk Sprog. Man er i den Henseende i Berlin og Amsterdam stillet som opholdt man sig i Bombay eller Peking, og saa er man dog kun en Dags eller et Døgn Rejse fra Kjøbenhavn.

Hos Mændene af den unge Skole, dem, der skriver *De nieuwe Gids*, fandtes en ikke ganske ringe Opmærksomhed for nordisk Literatur i Almindelighed, om end en ringere end for engelsk og især end for fransk. Med tysk Skønliteratur sysselsatte de sig næsten ikke. Litterært var de ivrige Symbolister og Dekadenter. For dem var Mallarmé og Verlaine allerede Stamsfædre; det var de yngste franske Lyrikere, hvis Betydning for Fremtiden er saa tvivlsomt, som havde deres hele Deltagelse. Mænd af den ældre Slægt i Holland gjorde imod dem de samme Indvendinger gældende som Leconte de Lisle eller Sully-Prudhomme retter mod de yngste Digttere i Frankrig. Jævnlig stilledes man det Spørgsmaal: «Kan *De* forstaa vore unge Digttere og det Hollandsk, de skriver? I saa Fald ønsker vi Dem til Lykke, for vi forstaaer det ikke». — En Aften i Amsterdam havde jeg et Par unge Poeter paa mit Værelse, af hvilke den ene læste sine Digte højt for mig med Begejstring og Andagt. Det hollandske Sprog tog sig rigt og stateligt ud i hans Mund, men det glippede for mig med Hensyn til Meningen: «Hun traadte ud i den glasagtige Stilhed». — Jeg afbrød: «Hvad forstaaes ved en glasagtig Stilhed?» — «Ja, naar De vil spørge saadan, kan man

ikke læse lyrisk Poesi op for Dem». — «Taarerne trillede melodisk ned ad hendes Kinder». — «Hvorledes melodisk?» — «Aa, De forstaar det meget godt».

IV

I Amsterdam modtog jeg fra en Familie i Haarlem en Indbydelse til at komme dertil og fra *De Maatschappij ter befordering van nijverheid* (til Industriens Fremme) en Indbydelse til de Festligheder, hvormed dette Selskab sluttede sin 114de *algemeene vergadering* i Haarlem.

Der var lejet et lille Dampskib, paa hvilket 35 Herrer og 35 Damer begav sig om Bord fra Haarlem at sejle ad Sparnefloden til Havnen ved Ijmuiden, hvor man skulde tage de nye, prægtige Stuser i Øjesyn, for derfra paa en anden, bedre bygget, lille Dampet at foretage en Tur ud i Nordsøen. Det var en for en Fremmed kærkommen Lejlighed til at lære et fornemmere hollandsk Selskab at kende. Tonen var utvungen og god. Mænd af forskellige Partier talte med udsøgt Høflighed med hinanden; Mænd af forskellige Stænder søgte hinanden op: Tulipanhandlere og Læger, Lærde og Købmænd, Industridrivende og Embedsmænd. Adskillige af Damerne var meget smukke, deres Væsen naturligt og tilbageholdende, intet Koketteri. Selv Kunstnerinderne iblandt dem gjorde Indtryk af at have tilbragt al deres Tid i Familjens Skød. Ved Frokosten om Bord blev der holdt et Par pligtskyldige Taler, der dog ikke var saa kedelige som Taler af samme Art i Tyskland; disse var nemlig mente som godmodigt skemtfulde, havde ikke Tyskernes højtspændte Sving.

Om Aftenen var der i Frederikspark i Haarlem stor Illumination af Slottet *Paviljoen*, i hvilket Napoleons Broder, Kong Ludvig af Holland, en Tid lang holdt Hof. Der var Musik og Bal, og de hollandske Damer lagde deres Ynde for Dagen, en Ynde, som havde noget Engelsk ved sig: kun var deres Fødder for smaa til at kunne tilhøre Eoglænderinder. Medens Musiken lød og Dansen gik, førtes Samtalen let og livligt ved de smaa Borde under aaben Himmel, og unge Hollændere underholdt mig om moderne Malere og Skribenter, om Whistler, der nylig havde været her i Besøg og hvis Lune ikke mindre end hans Kunst havde indtaget dem; om deres Ophold i Paris, hvor det ikke

var lykkedes dem at finde Bund i Forfattere som Barrès og hvor de unge Digteres gennemførte indbyrdes Hakken paa hverandre havde forundret dem, der selv følte sig som i et Broderskab med alle dem, der dannede samme Lejr . . .

Paa den store Plads i Haarlem, hvor Hovedkirken, Raadhuset og det dejlige Slagterhus ligger, i hvis Stil vor Børs er bygget, pranger en Billedstøtte i overnaturlig Størrelse af den *Koster*, der ikke opfandt Bogtrykkerkunsten, men hvem Fædrelanderi og Humbug i Forening vil give Æren derfor — en sand Skam-pæl i Bronze for den fjantede Patriotisme. Af Slagterhuset er kun det Ydre seværdigt, men Raadhuset fængsler ved sin berømte store Samling Malerier af Frans Hals. Det er her, man kan granske hans hele Udviklingsgang fra hans 30te til hans 80de Aar som i Venedig Tizian's for et endnu længere Tidsrum. Hvad Raadhuset rummer af ham, er altsammen store, officielle, paa Bestilling malte Portrætgrupper, i hans kraftige Tid beundringsværdigt malte. Meget lærerigt var det at kunne forfølge Frans Hals's Evne til at opfatte og gengive et Aasyns blivende og foranderlige Træk igennem Tiderne paa Portrætet af en Officer *Michiel de Waal*, der forekommer saavel 1627 som 1639 blandt Officererne af *St. Joris Doele* (St. Georgs Skyttekorps).

Ved Siden af Frans Hals Gallertet var i Haarlem det store Kolonialmuseum værd at gennemgaa. Jeg havde Lejlighed til at se det, vejledet af Direktøren. Hvem er ellers ikke afstumpet mod Indtryk af etnografiske Samlinger — men denne Samling fængsler helt igennem, thi den forklarer den Fremmede det Land, han ser om sig.

Ganske vist erindres han i Holland ved hvert Skridt, han gør, om Kolonierne, thi overalt træffer han Folk, som er af blandet, ostindisk-hollandsk, Afstamning eller paa Folk, der som Embedsmænd derudefra er hjemme med Orlov eller som er fødte der af europæiske Forældre og har levet der længe, eller som er vendte hjem efter at have fortjent sig en Formue dér. Men først her i Museet forstaar man uden Anstrengelse hvad Kolonierne betyder for Landet. Holland synes jo et lille Land med kun 4 Millioner Mennesker; men Tallet skuffer. Thi Holland har i Asien alene 28 Millioner Undersaatter. Og man kan paa ingen Maade sammenligne Hollands Besiddelser i Asien med Belgiens i Kongo. Thi Kongo er endnu kun et af Embedsmænd vanstyret Land, som kan komme til at berede Belgien store

Bryderier med Nabomagterne, medens de asiatiske Kolonier — trods den frygtelige Aisjin-Krig — er et stort Felt for den nationale Foretagelsesaaend og en stadigt flydende Rigdomskilde. Uden Kolonierne vilde Holland ikke kunne tænkes; uden dem var det en Magt af femte Rang. Eller som en Hollænder mere sandt end smigrende udtrykte det for mig med et lille Smil: Uden Kolonierne var Holland jo et — Danmark.

Medens de amerikanske Kolonier koster Moderlandet Penge, er de ostindiske Øer meget indbringende, og det er deres naturlige Rigdomme, som vækker den Besøgendes Forundring. Museet indeholder Alt, hvad der findes paa Øerne: Stenarter, Næringsmidler, Træsarter, Plantetrevler og Væverstoffer, Lægemidler, Farvestoffer, Olier og Gummierter, Kautsjuk og Gutta-perka (o; Getah fra Pertja, Harpiks fra Sumatra), endelig Prøver af de Indfødtes betydelige industrielle og naive kunstneriske Frembringelser. Man tror ikke, hvad der lader sig forfærdige alene af de i lange Tider bortkastede Trevler, der findes om Kokosnøddens Skal.

I dette Land behøver en handlekraftig Ungdom ikke at gøre sig Livet surt ved at sidde paa et Kontor og føre Bøger og aldrig se andet end Stuens fire Vægge og Genboens Mur. Paa en Maaned er den unge Mand derovre, hvor den mangesidigste Friluftssysselsættelse venter ham. Direktøren sagde: «Jeg jager Alle derover, som kommer her og spørger om Raad, som jeg har sendt min egen Søn derover, først dertil og saa til Venezuela. Jeg siger til Alle, som søger Museet for at faa Kendskab til Forholdene: Rejs blot, se og oplev Noget, dyrk Jorden eller grund Industrier derovre; saaledes gavner I Holland mest».

Hollands Nutid er i alle Forhold betrygget; dens urolige, kamprige Fortid var stor. Af og til træffer man i de hollandske Byer paa historiske Minder, der faar denne store Fortid til at rejse sig i fuldt Liv for En. Jeg tænker ikke saa meget paa moderne Malerier med historiske Æmner som det i Haarlem, der viser En Byens Kvinder paa Voldene bældende kogende Vand ned over Albas jernklædte Soldater eller kæmpende som Mænd imod dem med Lanser og Sværd. Thi disse Malerier mangler jo Samtidighedens Præg. Værdifuldere er allerede de historiske Portrætter, saaledes de mange af Admiral Ruiter, Hollands Nationalhelt, det firskaarne, vejrvidte Ansigt med Haaret delt i Panden, som vi ogsaa har et Eksempel af i vort Galleri. Dog det

stærkeste Indtryk af den gamle Tid fik jeg, da min Vejviser paa Museet i Leiden viste mig en stor hvid Fanedug med en legemsstor Kristus. Den blev erobret, da den spanske Armada sank. Denne ene Fane, denne Kristus, legemsstor i Flaaget — og al Spaniens religiøse Fanatisme med sit Følge af Inkquisition og Kætterbaal løftede sig op fra Fortiden for mine Øjne, og jeg hørte i mine Øren Hollændernes vilde Hævnsang fra 1570 *Het Standbeeld van Alba*, sunget da Menigmand slæbte hans Broncestatue i Skarnet, en drøj Triumfsang over det spanske Hovmod, der kom for Fald.

V

Leiden er en Universitetsby med gammelt velfortjent Ry. Ikke uden Ærefrygt træder man ind i den berømte Senatssal med alle Professorernes Portrætter fra Scaligers Dage til vor Tid, denne Sal, om hvilken Niebuhr har sagt, at der ikke gives noget for Videnskaben ærværdigere Rum i Europa. Ja, det var et Frihedens Tillugssted, dette Holland, som ogsaa vor Holbergs første Udflugt gjaldt.

En Indbydelse, der ved min Ankomst til Leiden laa paa mit Bord fra en Mand, hvis Adresse var *Oude Rhijn*, bragte mig til at mindes et Par Ord af den gamle Digter Fr. Paludan-Müller. Han plejede at sige til os Unge: «Gør hvad De vil, men sørg for ikke at ende som Rhinen i Sandet ved Leiden!» Jeg har set Rhinen som Kilde nede i Schweiz; dér er den paa sine Steder ikke stort bredere end at en Gymnastiker kunde springe fra dens ene Bred til den anden; jeg har set den igen som brusende Vandfald og endelig set den rulle bred og majestætisk under Jernbanebroen ved Köln. Her krøb den svag og stillestaaende i smudsige Kanaler, og rundt om paa dens Bredder byggedes netop Barakker og fejredes Kermesse med Lirekasser og Bajadser som til Haan. Hvor han dog havde Ret, den gamle kloge Herre! Ikke ende som Rhinen i Sandet ved Leiden.

Jeg vedgaar et Kæteri: Af hvad jeg har set i Holland synes *Haag* mig skønnest. At staa paa Vijverberg og se over den yndige Sø, hvor Snese af hvide Svaner svømmer, over mod Binnenhof (den mægtige Slots-Sammenhæng, der er forherliget paa saa mange gamle og moderne Malerier), at staa der ved

Dag, komme igen ved Nattetid og beskue de mørke, dejlige Masser derovre paa den anden Bred under Stjernehimlen -- det er en Nydelse, som skænker En de skønneste Friluftøjeblikke, man kan have i Holland.

Haag er vel som hollandsk By mindre ejendommeligt end Amsterdam, Haarlem, Leiden, Rotterdam og saa mange andre Byer, men maaske med sin fornemme Blanding af verdensborgerlige og nationale Egenskaber endnu mere tiltrækkende end de andre, især paa den korte Tid. Her alene finder man i Højsommeren Byens finere Selskab hjemme.

Det er enhver strengt arbejdende Hollænders Drøm at blive rig for at kunne bosætte sig i Haag og tilbringe et Par Sommermaaneder i Scheveningen. Man er der i kun tolv Minutter med det elektriske Jernbanetog. Der er ren Luft, frit Hav og maaske et noget friskere Liv end i Ostende og Blankenberghe.

I Haag bor den gamle, vidtberømte Maler, Josef Israels, den store moderne Fornyer af Hollands maleriske Fortidsry. Han er Genstand for en saadan Beundring der i Byen, at Ens Anseelse i et Hotel formelig styrkes ved et Besøg af ham. Fra det Øjeblik af da han nogle Gange havde søgt mig i Hotellet, var jeg Genstand for den mest udsøgte Opmærksomhed fra Hotelværtens Side.

Af de elskværdige Kunstnere, jeg har kendt, er Israels en af de elskværdigste. Lille og bevægelig, livfuld, begejstret, snurrig og sorgløs, saadan er han som Kunstner. Bag sig har han som Maler et Tidsrum af vidtgaaende Følsomhed. Nu gør den Deltagelse, han fornemmer for de simpleste Væseners Liv ham ikke længer blød, giver kun den Kærlighed til det Skønne, der ligger bagved hans Kunst, en Afskygning af menneskelig Inderlighed.

Ved Siden af hans Arbejder er Mesdaghs Marinebilleder og Brødrene Maris' Landskaber de som Blikket dvæler længst ved i de Haag'ske Samlinger af moderne hollandsk Kunst.

Dog var det ikke nyere Kunst, jeg skyldte mine dybeste Indtryk i Haag eller overhovedet i Holland. Det dybeste Indtryk, saa stærk næsten, som det, jeg i min første Ungdom modtog af Michelangelo eller Leonardo, skylder jeg Jan Vermeers Maleri af Delft paa Galleriet i Haag.

Jeg kendte ikke Vermeer som Landskabsmaler. Da jeg første Gang paa Jongheer Six's Galleri i Amsterdam saa hans

Gade-Vedute, følte jeg som et elektrisk Stød af Glæde gennem Legeme og Sjæl. Han er vel som Maler nærmest i Slægt med Pieter de Hoogh, men han virker endnu ejendommeligere, ganske anderledes bredt og stærkt. Han alene af Hollænderne har brudt med Overtroen paa Halvlysets Nødvendighed for Malerkunstens Poesi. De Andre, selv de største iblandt dem, har for Helhedsbarmoniens Skyld gjort Vold paa Naturen, vilkaarligt ændret det naturlige Lys, idet de attraaede det tiltrækkende Hemmelighedsfulde ved halvmørke Rum. Han alene har formaaet at fange det klare Dagslyses Solstraale indenfor sine Billeders Ramme.

Allerede Gaden i Delft i den Six'ske Samling lyser som en Stjerne. Dens Himmel er saa munter, og i Porthvælvingen aabner sig et Vidunder af Fjernsyn. Man ser og ser ind i den aabne Port, hvor den lille gamle Kone staar og vasker. Der hersker en Stilhed i denne Gade, saa man formelig hører Kattene mjave paa Tagene.

Dog langt betydeligere er Billedet af Delft i Haag, et Arkitekturbilled, som man aldrig har set noget: I Forgrunden til venstre flad Strand gyldentlys med sorte Baade og smaa mørke Kvindeskikkelser med lyse Hovedtøjer og Kasteklæder. I Mellemgrunden Vandet med skønne lysegraa Flader og Skyggespejlinger. I Baggrunden strækker Delft sig ud, mægtig og malerisk med sine Huse og Taarne og svære, djærve Bygninger med aabne Portrum og smukke Spir ud imod Havnen. Mørkerøde farvemættede Tage til venstre. I Midten Sollys paa lyserøde Tegl og saa en Concert af graa, røde, brune, og atter graa Farver i en middelalderlig Taarn-Arkitektur, der til højre toner ud i guldgult Farveskifte. Fremfor alt drager dog Bygningen til højre med de to Spir Blikket til sig. Der er saa megen Sjæl i denne Mur. Den er helt Skønhed, et Hele af talløse, dybe, paa en henrivende Maade sammensmeltede Farver.

VI

De Folkeslag, der endnu i det 19. Aarhundrede har tabt i Lande-Område, gør i Almindelighed et Indtryk af at lide under et ikke forvundet Savn. Hollænderne gør i ualmindelig høj Grad Indtryk af at være sig selv nok. Ikke saaledes at forstaa,

som bragte de ikke det Fremmede en levende Deltagelse i Møde. De forstaar og taler i de hedrestillede Klasser gennemgaaende Europas tre Hovedsprog; de taler helst Fransk, men kan bedst Tysk, skønt de i Reglen taler det med mange Fejl, fordi det ligger deres Sprog for nær. Men de ønsker ingensomhelst Forøgelse af deres Land. De nederlandsk talende Belgieres Kærlighed til Holland kan uden megen Overdrivelse betegnes som ulykkelig Kærlighed. Den bliver ikke gengældt. Intet Menneske i Holland nærer Ønsket om Genforening med Belgien i nogensomhelst Form. Et Medlem af *Staaten-generaal*, der gav denne Anskuelse kraftigt Udtryk, svarede paa Spørgsmaalet, om han da ikke ønskede at se sit Land stort?: «Ganske vist, men ikke paa den Maade. Belgierne er Katoliker og Franskmænd, et os ganske fremmed Folk». I Belgien drømmer Flaminganterne om en Forbindelse mellem Tronarvingen og den lille nydelige Dronning af Holland, som dette nederlandske Folk af fordums Republikanere sværmer for paa Grund af hendes søde Ansigt og hendes ni Aar; men i de nordlige Nederlande vil intet Menneske høre tale om en saadan Forbindelse. Kløften mellem Belgien og Holland synes gravet for uoverskuelig Tid.